

УДК 336.13:336.14

Тетяна ЗАТОНАЦЬКА
Олександр ТКАЧЕНКО

ПРАГМАТИКА ОЦІНЮВАННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ

Здійснено критичний аналіз та запропоновано індикатори й критерії оцінювання фіскального простору. З'ясовано наслідки високої частки перерозподілу ВВП через державний сектор. Надано аналітичну експрес-характеристику сучасного стану державних фінансів та удосконалено методичний підхід до вимірювання фіскального простору, що передбачає визначення інтегрального показника площини фіскального простору графічним способом. Виокремлено особливості формування фіскального простору в Україні.

Ключові слова: державні фінанси, фіскальний простір, зведений бюджет, державний борг, Стабілізаційний фонд.

Татьяна ЗАТОНАЦКАЯ, Александр ТКАЧЕНКО

Прагматика оценивания фискального пространства в Украине

Осуществлен критический анализ, предложены индикаторы и критерии оценки фискального пространства. Выявлены последствия высокой доли перераспределения ВВП через государственный сектор. Предоставлена аналитическая экспрес-характеристика современного состояния государственных финансов; усовершенствован методический подход к измерению фискального пространства, предусматривающий определение интегрального показателя плоскости фискального пространства графическим способом. На этой основе выделены особенности формирования фискального пространства в Украине.

Ключевые слова: государственные финансы, фискальное пространство, сводный бюджет, государственный долг, Стабилизационный фонд.

Tetiana ZATONATSKA, Oleksandr TKACHENKO

Pragmatics assessment of fiscal space in Ukraine

Introduction. Recently the research works and modern science foundation of public finances allowed to bring together the theoretical and practical bases to the interpretation of fiscal space. The latter represents the amount of financial resources generated by the state as a result of active fiscal political proceedings by mobilizing revenues to state and local budgets, rationalizing expenditure, etc.

The purpose. The article aims to deepen methodological approaches to fiscal space measuring and its visualization using graphical methods.

Results. *structural and logical scheme of measuring fiscal space through the use of a graphical method of investigation are represented. Measurement of fiscal space involves the construction of petal diagram corresponding to the number of rays number of indicators of fiscal space. Thus normative values all of indicators of fiscal space marked on the diagram equals to 1. To identify dynamic changes of plane fiscal space, changes in the values of the integral index over several periods analyzed are reflected.*

Conclusion. *Identifying problems of fiscal space forming allows to advance methodological approach of determining the integral index fiscal space by means of graphical manner using five indicators: 1) the level of GDP redistribution through the consolidated budget; 2) the ratio of expenditures of the general government to GDP; 3) the ratio of fiscal deficit to GDP; 4) the ratio of public and publicly guaranteed debt to GDP; 5) Stabilization fund assets ratio to GDP.*

Keywords: *public finance, fiscal space, the consolidated budget, public debt, Stabilization fund.*

JEL Classification: H21, H60, H80.

Постановка проблеми. Наукові доробки та підґрунтя сучасної науки державних фінансів дали змогу зблизити теоретичний і практичний базиси до трактування фіскального простору. Останній уособлює той обсяг фінансових ресурсів, що сформований державою в результаті провадження активної фіскальної політики, за рахунок мобілізації надходжень до державного та місцевих бюджетів, раціоналізації бюджетних видатків, здійснення державних заборозень в рамках бюджетних обмежень, формування коштів суверенних фондів національного добробуту та інших джерел, консолідованих для забезпечення реалізації функцій держави та в цілях її соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних і практичних засад специфіки вимірювання й оцінювання фіскального простору присвячені праці багатьох українських та зарубіжних дослідників, зокрема: О. Барановського [1], А. Лактіонової [5], І. Луїної [6], О. Рожко [8], Р. Роя [R. Roy] [14], Р. Хеммінга [R. Hemming] [13], А. Шехтера [A. Schaechter] [15] та ін. Особливу увагу вчені приділяють змістовній характеристиці та впливу окремих

факторів на величину фіскального простору. Проте, незважаючи на наявність існуючого наукового доробку, подальші наукові пошуки у напрямку оцінювання фіскального простору залишаються вельми важливими й необхідними.

Метою статті є поглиблення методичних підходів до вимірювання фіскального простору та візуалізація його площини за допомогою графічного методу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблематика вимірювання фіскального простору поки що недостатньо висвітлена в економічній літературі. А. Шехтер [15] та Р. Хеммінг [13] пропонують оцінювати фіскальний простір шляхом агрегування п'яти індикаторів: відношення державного боргу до ВВП; очікуваних зобов'язань фінансовому сектору; очікуваного зниження доходів у середньостроковій перспективі; сальдо поточного рахунку платіжного балансу; частки недискреційних витрат (щодо яких неможливе зниження їх величини); рівня процентних ставок за державними заборозненнями. Вважаємо, що запропонований набір індикаторів дає змогу завчасно виявити проблеми, які можуть

привести до звуження фіскального простору, ніж оцінити потенціал його розвитку.

Р. Рой [14] визначає фіскальний простір як потенційне збільшення мобілізації державою фінансових ресурсів з трьох джерел: надходжень до бюджету, зовнішніх запозичень та фінансування дефіциту бюджету. Такий перелік індикаторів, на нашу думку, є недостатньо повним, оскільки не враховує потенційні можливості вивільнення фінансових ресурсів у результаті оптимізації структури державних видатків. Водночас погоджуємося з А. Лактіоною [5], яка до показників фіскального простору пропонує відносити обсяг державних стабілізаційних фондів, ресурси яких держава може використовувати для антикризового регулювання економіки та стимулювання економічного розвитку.

Враховуючи викладене, до найбільш інформативних індикаторів фіскального простору пропонуємо віднести: 1) рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет; 2) відношення видатків сектору загального державного управління до ВВП; 3) відношення дефіциту зведеного бюджету до ВВП; 4) відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП; 5) відношення активів Стабілізаційного фонду до ВВП. На наше переконання, формування фіскального простору не може бути безмежним. Встановлення кількісних обмежень має на меті скоригувати деформовані фіскальні стимули та не допустити надмірного витрачання бюджетних коштів, що має важливе значення для підтримки боргової стійкості держави.

О. Рожко [8] розрізняє три моделі побудови бюджету: американську, за якою рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет становить 25–30%, скандинавську – до 60% та європейську – 35–40%. Закордонний досвід свідчить, що висока частка перерозподілу ВВП через бюджет не має негативного впливу на економічний розвиток країни за умови існування якісних інститутів пере-

розподілу ресурсів та високого відсотку довіри до державних установ у суспільстві. На жаль, такі умови не є характерними для України. Відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [7] оптимальним рівнем перерозподілу ВВП через зведений бюджет є 28%.

Наукова дискусія розгорнулася довкола існування оптимального відношення видатків сектору загального державного управління до ВВП. Р. Армей обґрунтував, що таке відношення забезпечує найвищі темпи економічного зростання (рис. 1). Результати економетричного аналізу, проведеного Центром економічної стратегії, дали змогу встановити, що для України оптимальне відношення видатків сектору загального державного управління до ВВП становить 37% від ВВП [4]. Наслідки перевищення оптимального рівня зазначеного відношення узагальнені в табл. 1.

У вітчизняній практиці бюджетного менеджменту загальноновизначеними критичними значеннями відношення дефіциту зведеного бюджету до ВВП та відношення державного і гарантованого державою боргу до ВВП є “Маастрихтські критерії”, які становлять, відповідно, 3% та 60% від ВВП [1, 3].

Слушну думку щодо критеріального оцінювання дефіциту бюджету висловила І. Луніна [6], яка вважає, що оцінка ситуації в системі державних фінансів України буде повнішою, якщо доповнювати її урахуванням дефіциту сектору загальнодержавного управління, який охоплює дефіцит Пенсійного фонду, фондів загальнообов'язкового соціального страхування, фінансування державою видатків на рекапіталізацію банків та НАК “Нафтогаз України”.

Вагомий внесок в обґрунтування критеріїв оцінювання індикаторів фіскального простору зробила А. Лактіонова, яка обґрунтувала критеріальні значення відношення активів Стабілізаційного фонду до ВВП від 3% до 20% [5].

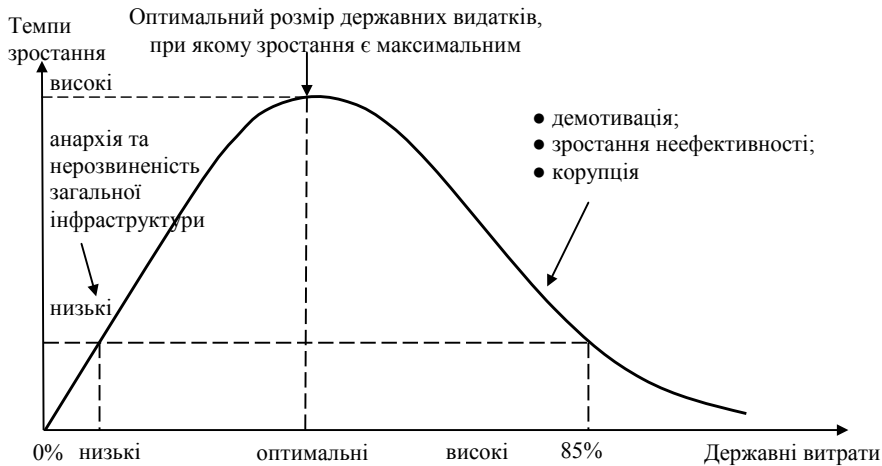

Рис. 1. Крива Армєя – взаємозв'язок між рівнем перерозподілу ВВП через бюджет та економічним зростанням [17]

Таблиця 1

Наслідки високої частки перерозподілу ВВП через державний сектор [11, 12, 16]

Переваги	Недоліки
<p>Менший розрив між багатими та бідними верствами населення (за рахунок більших витрат на соціальний захист).</p> <p>Захист від монополізації ринків приватними гравцями (часто за рахунок створення державних монополій).</p> <p>Доступність базової освіти.</p> <p>Доступність охорони здоров'я.</p> <p>Соціальна захищеність (пенсійне забезпечення, захист від безробіття та непрацевдатності).</p> <p>Широкий спектр державних послуг.</p> <p>Наявність добре розвиненої інфраструктури.</p> <p>Вища спроможність протистояти економічним шокам (як зовнішнім, так і внутрішнім).</p> <p>Нижчі темпи економічного зростання.</p>	<p>Високий рівень оподаткування доходів.</p> <p>Зниження стимулів до праці.</p> <p>Зниження стимулів до інвестицій та заощаджень.</p> <p>Нижчий рівень продуктивності інвестицій та ефективності використання ресурсів.</p> <p>Менша гнучкість прийняття рішень, повільніше впровадження інновацій.</p> <p>Вища вартість державних послуг.</p> <p>Вища ймовірність утворення груп впливу, орієнтованих на пошук ренти та корупційну діяльність.</p> <p>Вищий рівень заборгованості державного сектору.</p>

Узагальнюючи викладене, для вимірювання фіскального простору пропонуємо використовувати індикатори та їх нормативні значення (табл. 2). Структурно-логічна схема вимірювання фіскального простору на основі застосування графічного методу дослідження показана на рис. 2.

Вимірювання фіскального простору передбачає побудову пелюсткової діаграми, на якій кількість променів відповідає кількості індикаторів фіскального простору. При цьому нормативні значення індикаторів

фіскального простору, відмічені на діаграмі, дорівнюють 1. З'єднавши кінці променів, можна отримати багатокутник, площа якого є інтегральною характеристикою фіскального простору, а форма показує вклад окремих індикаторів в інтегральний показник. Для виявлення динамічних змін площини фіскального простору слід проаналізувати зміни у значеннях інтегрального показника впродовж кількох аналізованих періодів.

Таким чином, у роботі набув подальшого розвитку методичний підхід до вимірю-

Сукупність індикаторів фіскального простору держави*

№ з/п	Індикатори	Формула розрахунку	Нормативні значення
1.	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	$K_1 = \frac{\text{Доходи зведеного бюджету}}{\text{ВВП}} \cdot 100$	28
2.	Відношення видатків сектору загального державного управління до ВВП, %;	$K_2 = \frac{\text{Видатки сектору загального державного управління}}{\text{ВВП}} \cdot 100$	37
3.	Відношення дефіциту зведеного бюджету до ВВП, %	$K_3 = \frac{\text{Дефіцит зведеного бюджету}}{\text{ВВП}} \cdot 100$	3
4.	Відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	$K_4 = \frac{\text{Державний та гарантований державою борг}}{\text{ВВП}} \cdot 100$	60
5.	Відношення активів Стабілізаційного фонду до ВВП, %.	$K_5 = \frac{\text{Активи Стабілізаційного фонду}}{\text{ВВП}} \cdot 100$	3

* Складено авторами.

вання фіскального простору, що, на відміну від інших підходів, передбачає визначення інтегрального показника площини фіскального простору графічним способом.

Заходи щодо запровадження економічних реформ в Україні потребують фінансової підтримки уряду, проте фіскальний простір для їх реалізації на сьогодні вичерпаний, головним чином, через існування глибоких фіскальних дисбалансів.

Аналіз статистичних даних засвідчує [9], що рівень перерозподілу ВВП через Зведений бюджет України протягом 2005–2015 рр. коливався в діапазоні від 28% до 33%, і це не перевищувало критичного рівня 37% [7]. Левову частку в структурі доходів зведеного бюджету займали податкові надходження – близько 80% [2]. Можна зробити висновок про значне податкове навантаження на суб'єктів господарювання та, відповідно, про необхідність розширення неподаткових джерел фінансування державних видатків.

Варто зазначити, що значно перевищує критичний рівень (а це 3%) відношення дефіциту зведеного бюджету до ВВП, що спостерігалось упродовж 2009–2010 рр. та

2012–2015 рр. Незбалансованість бюджету можна пояснити тим, що держава не в змозі за рахунок власних надходжень здійснювати фінансування витрат, а це вже сприяє нарощуванню державного боргу та гальмуванню економічного зростання. Як свідчать аналітичні дані, відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП стрімко зросло протягом 2014 р. та перевищило рівень 60%, досягнувши критичної точки 70,3%. Це означає, що подальше нарощування обсягу зобов'язань може стати неконтрольованим та призвести до дефолту.

Варто зазначити, що для врегулювання економічної ситуації у 2008 р. в Україні було створено Стабілізаційний фонд у складі Спеціального фонду державного бюджету. Джерелами формування фонду стали понадпланові надходження від приватизації державного майна та кошти від цільового розміщення державних цінних паперів. Розмір активів фонду на кінець 2008 р. досяг 5,9 млрд грн (0,6% відносно ВВП), 2009 р. – 11,6 млрд грн (1,2%), 2010 р. – 20,7 млрд грн (2,7%). Однак відсутність надійних джерел формування фонду та нецільове використання коштів обумовили неефективне ви-

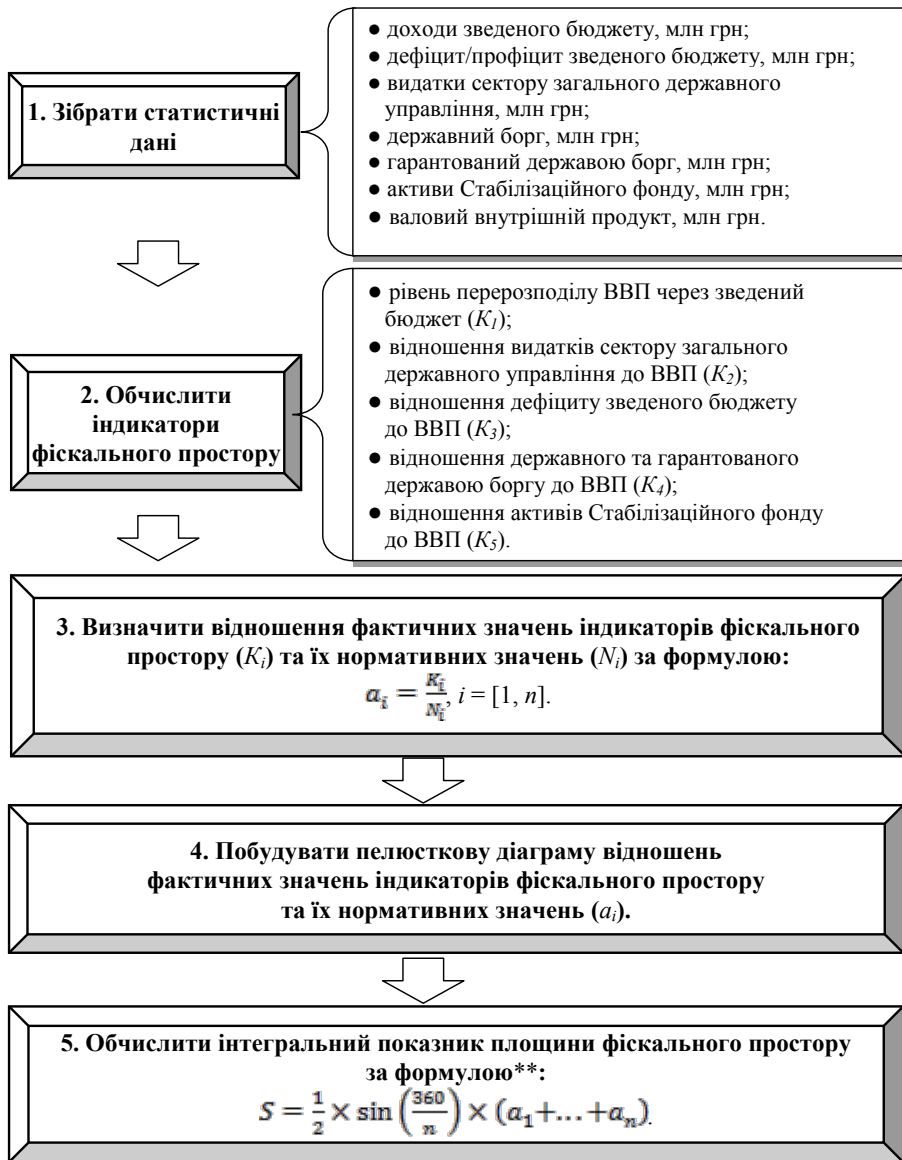

Рис. 2. Структурно-логічна схема вимірювання фіскального простору*

* Побудовано авторами.

**Примітка: формулу наведено за [10].

користання активів фонду, тому з 2011 р. фінансування фонду було припинене.

Аналіз динамічних змін фіскального простору України (рис. 3–4) дав змогу виявити, що протягом 2005–2007 рр. відбувалося поступове стиснення фіскального простору через те, що уряд не повною мі-

рою використовував можливості залучення боргового фінансування. Надалі фіскальний простір держави було розширено шляхом формування Стабілізаційного фонду у 2008–2010 рр., нарощення державного та гарантованого державою боргу, що спричинило деформацію фіскального простору

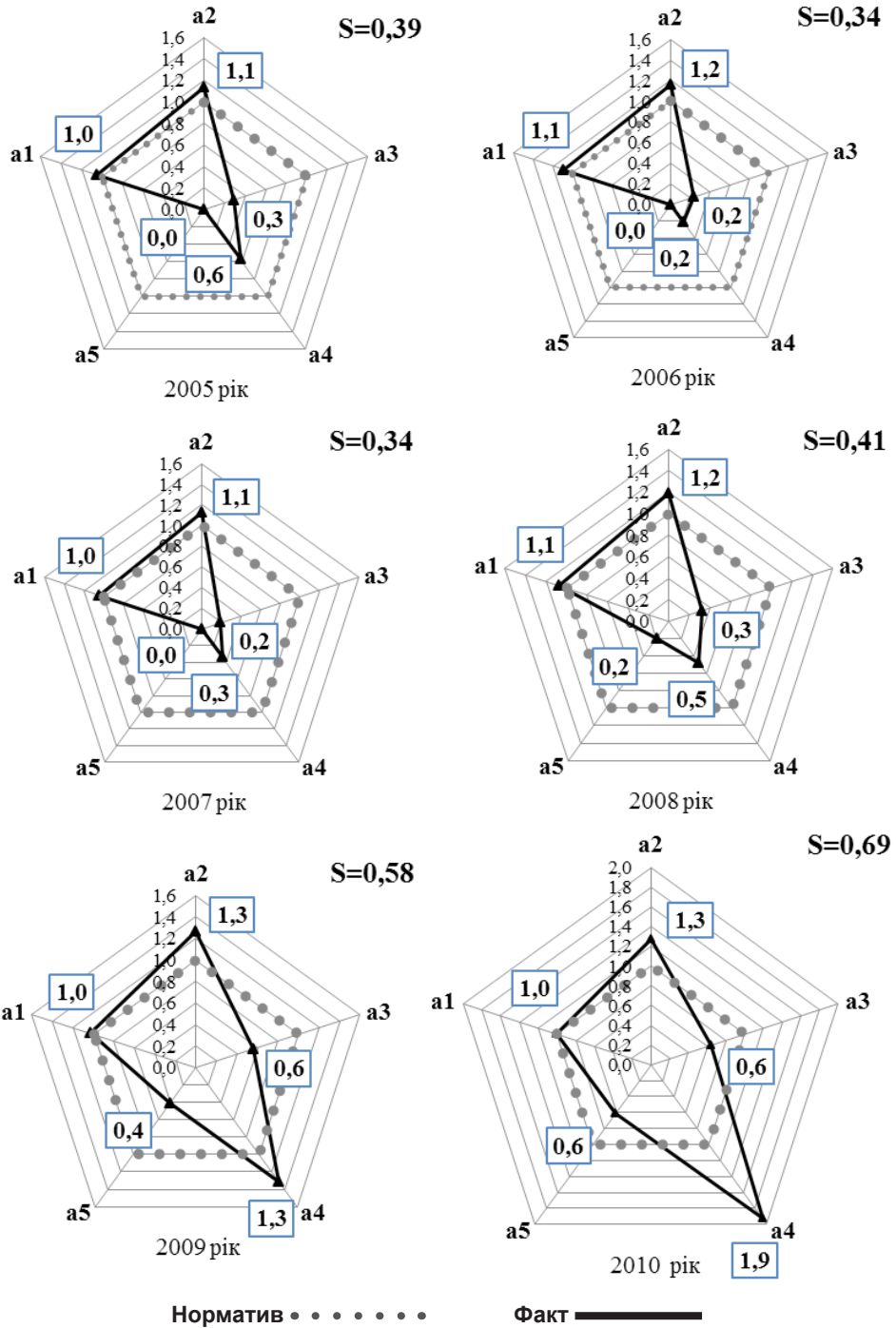

Рис. 3. Динаміка площини фіскального простору України у 2005–2010 рр.*

* Побудовано авторами.

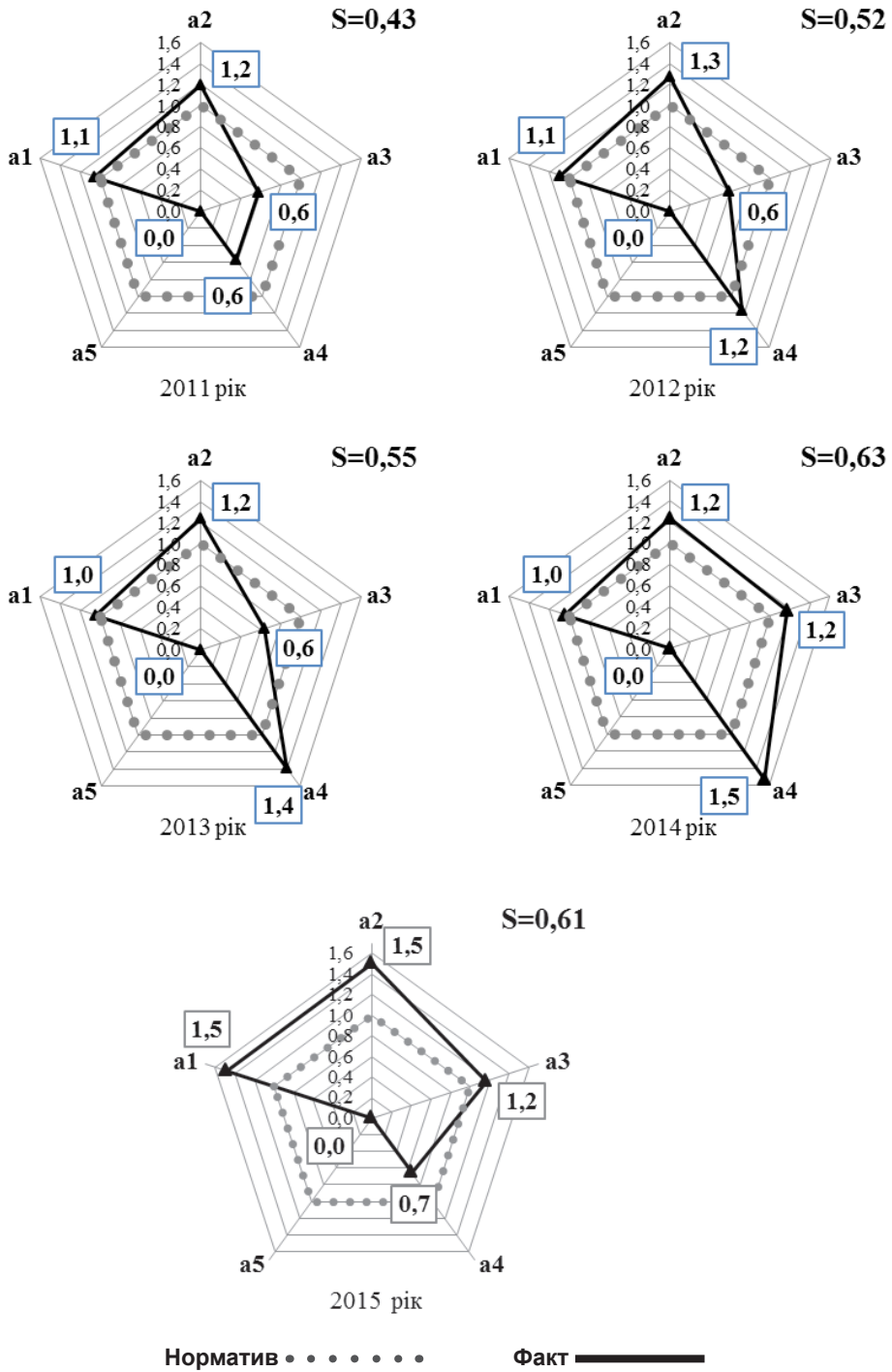

Рис. 4. Динаміка площини фіскального простору України у 2011–2015 рр.*

* Побудовано авторами.

у 2014–2015 рр. та порушило боргову стійкість держави.

Перевагами запропонованого методичного підходу є: по-перше, гнучкість підходу, адже кількість індикаторів, які застосовуються, за необхідності може змінюватися, при цьому вона має бути достатньою, щоб відобразити основні характеристики фіскального простору, водночас бути не надто великою, щоб графічна інтерпретація була зручною для сприйняття; по-друге, простота розрахунків та наочність їх результатів. Недоліками запропонованого підходу є те, що він не враховує: вагу окремих індикаторів, які використовуються при підрахунку, та їх взаємозв'язок; тип індикатора (стимулятор, дестимулятор); а також не дає уявлення про масштабність фіскального простору.

Отже, провадження економічних реформ в Україні стримує гостра нестача фінансових ресурсів, спричинена стрімким скороченням фіскального простору внаслідок розбалансованості державних фінансів, що виявляється, насамперед, у зростанні дефіциту бюджету та збільшенні розміру державного боргу до таких обсягів, що ставлять під загрозу боргову стійкість держави в довгостроковій перспективі.

Висновки. На підставі проведеного дослідження особливостей формування фіскального простору в Україні, можна зробити такі висновки.

1. Виявлення проблеми формування фіскального простору дає змогу удосконалити методичний підхід, що передбачає визначення інтегрального показника площини фіскального простору графічним способом, із застосуванням п'яти індикаторів: 1) рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет; 2) відношення видатків сектору загального державного управління до ВВП; 3) відношення дефіциту зведеного бюджету до ВВП; 4) відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП; 5) відношення активів Стабілізаційного фонду до ВВП.

2. Результати вимірювання фіскального простору свідчать про поступове стиснення фіскального простору впродовж 2005–2007 рр. через неповне використання урядом можливостей щодо залучення боргового фінансування. Надалі фіскальний простір було розширено завдяки формуванню Стабілізаційного фонду у 2008–2010 рр., нарощенню державного та гарантованого державою боргу, що спричинило деформацію фіскального простору у 2014 р. та порушило боргову стійкість держави.

3. Високе податкове навантаження на суб'єктів господарювання в країні свідчить про необхідність розширення неподаткових джерел фінансування державних видатків. Існуючі диспропорції перерозподілу ресурсів між державними, корпоративними фінансами та фінансами домашніх господарств говорять про надмірне втручання держави у задоволення суспільних потреб та першочерговість раціоналізації державних видатків для відновлення фіскальної рівноваги.

4. Незбалансованість бюджету пов'язана з тим, що держава не може за рахунок власних надходжень забезпечити фінансування витрат, що, у свою чергу, сприяє зростанню державного боргу та стримує економічне зростання, а подальше неконтрольоване нарощення зобов'язань може загрожувати дефолтом.

5. Виявлення основних проблем формування фіскального простору в Україні стає можливим завдяки застосуванню графічного методу оцінювання інтегрального показника з визначенням вкладу п'яти індикаторів в динаміку змін площини фіскального простору.

6. Глибокі дисбаланси фіскальної сфери спричинили обмеженість фіскального простору, у зв'язку з чим потребують нагального вирішення проблеми розширення неподаткових джерел формування фіскального простору, раціоналізації державних видатків та скорочення державного боргу.

Список використаних джерел

1. Барановський О.І. Фінансова безпека : монографія / О.І. Барановський ; Національна академія наук України, Ін-т економічного прогнозування. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.
2. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2014 рік / В.В. Зубенко, І.В. Самчинська, А.Ю. Рудик [та ін.] ; ІБСЕД, Проект “Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження”, USAID. – К., 2015. – 77 с.
3. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.
4. Кухта П. Яким є оптимальний масштаб державних видатків в Україні / П. Кухта, І. Пінотківська. – К. : Центр економічної стратегії, 2015. – 20 с.
5. Лактіонова О.А. Методичний підхід до оцінки гнучкості фіскальної політики в умовах циклічного розвитку економіки / О. А. Лактіонова // Проблеми економіки. – 2014. – № 3. – С. 124–138.
6. Луніна І.О. Ризики державних фінансів України та шляхи їх мінімізації / І.О. Луніна // Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 4–15.
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] / Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. – Режим доступу : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
8. Рожко О.Д. Соціальна спрямованість бюджетних видатків у сучасних умовах економічного розвитку України / О.Д. Рожко // Університетські наукові записки. – 2013. – № 2. – С. 344–352.
9. Статистичний збірник “Бюджет України 2015” [Електронний ресурс]. – К. : Міністерство фінансів України, 2016. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.
10. Федулова І.В. Дослідження методик оцінки інноваційного потенціалу промислових підприємств / І.В. Федулова // Держава та регіони. – Сер.: “Економіка та підприємництво”. – 2008. – № 4. – С. 240–244.
11. Gill I. Golden Growth : Restoring the Lustre of the European Economic Model [Electronic resource] / I. Gill, M. Raiser. – Access mode : <http://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/golden-growth>.
12. Gupta S. Transition Economies : How Appropriate the Size and Scope of Government? [Electronic resource] / S. Gupta, L. Leruth, L. Mello, Sh. Chakravarti. – Access mode : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp0155.pdf>.
13. Hemming R. A Framework for Assessing Fiscal Vulnerability / R. Hemming, M. Petrie // Government at Risk: Contingent Liabilities and Fiscal Risk / ed. by H. Polackova, B. Schick, A. Schick. – Washington : World Bank, 2002. – P. 159–178.
14. Roy R. Fiscal space for what? Analytical issues from a human development perspective [Electronic resource] / R. Roy, A. Heuty, E. Letouze. – Access mode : <http://www.undp.org/content/dam/aplaws/publication/en/publications/poverty-reduction/poverty-website/fiscal-space-for-what/FiscalSpaceforWhat.pdf>.
15. Schaechter A. Fiscal Implications of the crisis for the EU: the European Commission’s Latest Analysis [Electronic resource] / A. Schaechter // IMF Public Financial Management Blog, 2009. – Access mode : <http://blogpfm.imf.org/pfmblog/2009/07/fiscal-implications-of-the-crisis-for-the-eu-the-european-commissions-latest-analysis.html>.
16. Tanzi V. Public Spending in 20th Century: a global perspective [Electronic resource] / V. Tanzi, L. Schuknecht. – Access mode: <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam032/99040258.pdf>.
17. Vlieghe M. The Path to Sustainable Growth : Lessons from Twenty Years of Growth Differentials in Europe [Electronic resource] / M. Vlieghe, P. Vreymans. – Access mode : http://workforall.net/the_path_to_sustainable_growth.html.

References

1. Baranovskyi, O.I. (1999). *Finansova bezpeka* [Financial security]. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].

2. Zubenko, V.V., Samchynska, I.V., Rudyk, A.Yu. (2015). *Biudzhetnyi monitorynh: Analiz vykonannya biudzhetu za 2014 rik* [Budget monitoring: Analysis of Budget execution in 2014]. Kyiv: IBSED [in Ukrainian].
3. Varnalii, Z.S., Burkaltseva, D.D. & Saienko, O.S. (2011). *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta prioriteti zmitsnennia* [The economic security of Ukraine: problems and priorities in strengthening]. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
4. Kukhta, P., Piontkivska, I. (2015). *Yakym ye optymalnyi masshtab derzhavnykh vydatkiv v Ukraini* [What is the optimal scale of public spending in Ukraine]. Kyiv: Tsentr ekonomichnoi stratehii [in Ukrainian].
5. Laktionova, O.A. (2014). *Metodychnyi pidkhid do otsinky hnuchkosti fiskalnoi polityky v umovakh tsyklichnoho rozvytku ekonomiky* [The methodical approach to assessing the flexibility of fiscal policy in the cyclical development of the economy]. *Problemy ekonomiky – Problems of economy*, 3, 124–138 [in Ukrainian].
6. Lunina, I.O. (2012). *Ryzyky derzhavnykh finansiv Ukrainy ta shliakhy yikh minimizatsii* [The risks of public finance in Ukraine and ways to minimize them]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 2, 4–15 [in Ukrainian].
7. *Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: pryiniayi 29 zhovt. 2013 roku № 1277* [Order of the Ministry of economic development and trade of Ukraine On approval of guidance on the calculation of economic security of Ukraine]. (2013, October, 29). Available at: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
8. Rozhko, O.D. (2013). *Sotsialna spriamovanist biudzhetnykh vydatkiv u suchasnykh umovakh ekonomichnoho rozvytku Ukrainy* [The social orientation of public spending in the current economic conditions Ukraine]. *Universytetski naukovi zapysky – University research note*, 2, 344–352 [in Ukrainian].
9. *Biudzhet Ukrainy 2015. Statystychnyi zbirnyk* [Budget of Ukraine 2015. Statistical Yearbook]. (2016). Kyiv: Minfin [in Ukrainian].
10. Fedulova, I.V. (2008). *Doslidzhennia metodyk otsinky innovatsiinoho potentsialu promyslovkykh pidpriemstv* [Research methodologies to assess the potential of innovative enterprises]. *Derzhava ta rehiony – The State and regions*, 4, 240–244 [in Ukrainian].
11. Gill, I. & Raiser, M. (2012). *Golden Growth: Restoring the Lustre of the European Economic Model*. Available at: <http://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/golden-growth>.
12. Gupta, S., Leruth, L., Mello, L. & Chakravarti, Sh. (2001). *Transition Economies: How Appropriate the Size and Scope of Government?* Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp0155.pdf>.
13. Hemming, R. & Petrie, M. (2002). *A Framework for Assessing Fiscal Vulnerability. Government at Risk: Contingent Liabilities and Fiscal Risk* Polackova, H., Schick, B., Schick, A. (Eds.). Washington: World Bank.
14. Roy, R., Heuty, A. & Letouze, E. (2007). *Fiscal space for what? Analytical issues from a human development perspective*. Available at: <http://www.undp.org/content/dam/aplaws/publication/en/publications/poverty-reduction/poverty-website/fiscal-space-for-what/FiscalSpaceforWhat.pdf>.
15. Schaechter, A. (2009). *Fiscal Implications of the crisis for the EU: the European Commission's Latest Analysis* IMF Public Financial Management Blog. Available at: <http://blogpfm.imf.org/pfmblog/2009/07/fiscal-implications-of-the-crisis-for-the-eu-the-european-commissions-latest-analysis.html>.
16. Tanzi, V. & Schuknecht, L. (2000). *Public Spending in 20th Century: a global perspective*. Available at: <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam032/99040258.pdf>.
17. Vlieghe, M. & Vreyman, P. (2007). *The Path to Sustainable Growth: Lessons from Twenty Years of Growth Differentials in Europe*. Available at: http://workforall.net/the_path_to_sustainable_growth.html.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2017.